

Para w gwizdek. Późna desowietyzacja Łotwy

Bartosz Chmielewski

Rosyjska inwazja na Ukrainę rozpoczęła nowy rozdział w polityce państwa łotewskiego wobec mniejszości rosyjskojęzycznej, stanowiącej około jednej trzeciej jego populacji. Szok związany z napaścią i zbrodniami agresora spowodował, że Ryga podjęła decyzję o przebudowie społeczeństwa oraz zerwaniu ze wszystkim, co rosyjskie, i resztkami sowieckiej kolonialnej przeszłości. Długofalowy cel władz to zakończenie nieustannie podsycanych przez Moskwę sporów, które dzielą obywateli od dziesięcioleci. Głównym instrumentem działań w tym zakresie stały się wprowadzone w szybkim tempie zmiany w prawie dotyczące edukacji, kultury, polityki migracyjnej i legislacji w dziedzinie obywatelstwa. Nowe ustawy – przygotowane często pod wpływem emocji i presją czasu – nie są jednak realizowane w założonym kształcie. Niektóre pozostają częściowo martwe ze względu na niedostosowanie do realiów społecznych, a inne tracą swój bezkompromisowy charakter na skutek kolejnych nowelizacji. Problemy z wprowadzeniem w życie przegłosowanych regulacji powodują, że dotychczasowe spory o język, edukację i pamięć nie tylko nie znajdują rozstrzygnięcia, ale wręcz otwierają drogę do większej radykalizacji i alienacji środowisk skrajnych.

Dwa światy

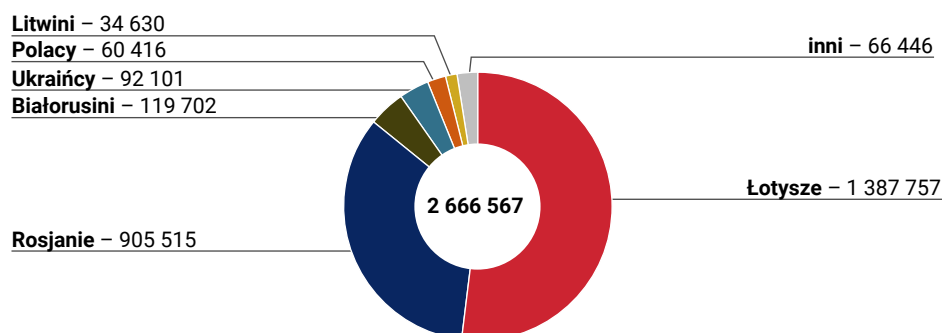
Podział społeczeństwa łotewskiego na części łotewskojęzyczną i rosyjskojęzyczną był i wciąż pozostaje jednym z kluczowych wyzwań dla państwa. Charakterystyczny dualizm to pokłosie okresu kolonizacji łotewskich ziem w czasach ZSRR. Moskwa realizowała wówczas politykę osiedlania nad Dźwiną Rosjan i zrusyfikowanych przedstawicieli innych narodowości, sprowadzanych z różnych regionów sowieckiego imperium. W rezultacie pod koniec istnienia Związku Radzieckiego etniczni Łotysze stanowili nieco ponad połowę (52%) mieszkańców łotewskiej republiki związkowej.

W ciągu ostatnich trzech dekad odsetek Łotyszy w społeczeństwie wzrósł do 62%. W porównaniu do czasów sowieckich i lat dziewięćdziesiątych zwiększyła się też ranga kultury, języka i etnosu łotewskiego. Liczebność potomków etnicznych Rosjan, Białorusinów i Ukraińców – zbiorczo nazywanych rosyjskojęzycznymi – znacznie spadła, zmieniła się także ich pozycja społeczna. Obecnie pod względem politycznym, symbolicznym, a nawet ekonomicznym¹ jest ona o wiele niższa niż za ZSRR, kiedy to w wielu aspektach byli oni sytuowani lepiej niż etniczni Łotysze.

¹ Mimo że w elicie finansowej państwa można znaleźć osoby pochodzenia rosyjskiego/mniejszościowego, to statystyczny łotewski Rosjanin czy Białorusin jest gorzej sytuowany od Łotysza. Wskazują na to dane dotyczące bezrobocia, średniego dochodu w regionach zamieszkiwanych przez nie-Łotyszy, średniego wieku czy zgonów.

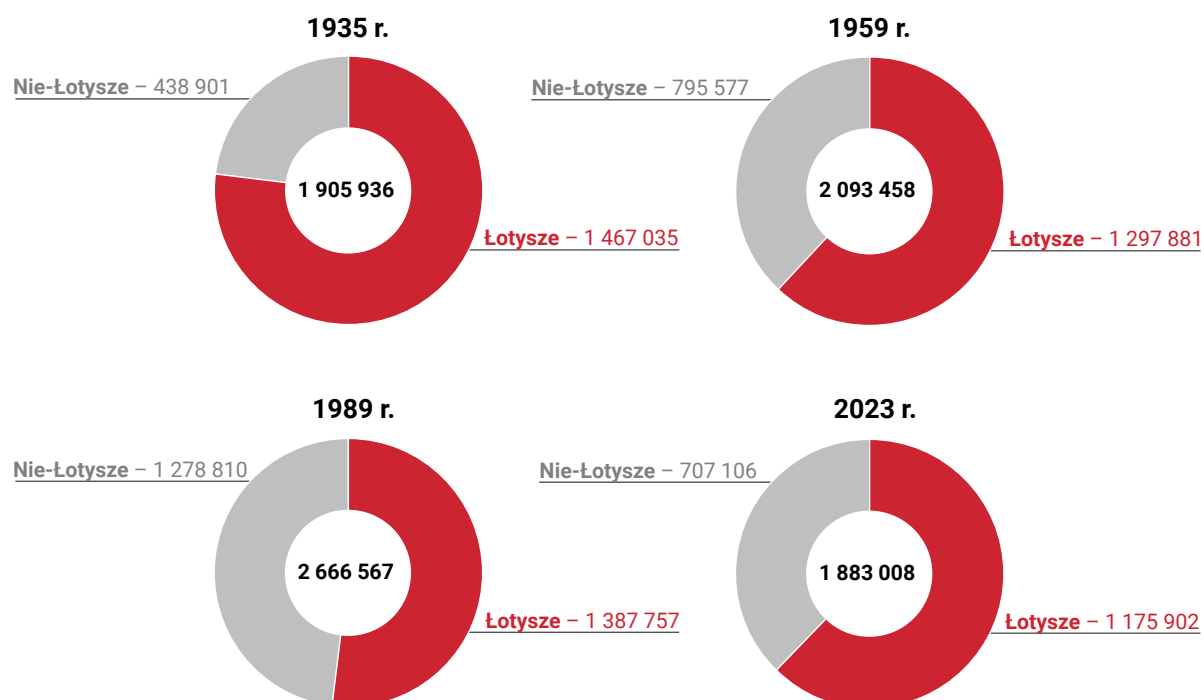

Wykres 1. Skład etniczny Łotwy według spisu powszechnego z 1989 r.

Źródło: dane urzędu statystycznego Łotwy, data.stat.gov.lv.

Wykres 2. Odsetek Łotyszy i nie-Łotyszy na terenie Łotwy w XX i XXI wieku

Źródło: dane urzędu statystycznego Łotwy, stat.gov.lv.

Rosyjskojęzyczni żyją na obszarze całego państwa, lecz największe ich skupiska występują na wschodzie (w Łatgalii do mniejszości narodowych należy ok. 54% mieszkańców) i w Rydze (ok. 53%). Część przedstawicieli mniejszości rosyjskojęzycznej nadal nie posiada łotewskiego obywatelstwa – są uznawani za tzw. nieobywateli (ok. 10% populacji) lub dysponują paszportem państwa trzeciego (ok. 3% – najczęściej Rosji lub innego kraju powstałego na gruzach ZSRR). Nieobywatele nie mają praw wyborczych i nie mogą ubiegać się o niektóre stanowiska w instytucjach państwowych.

Podziały wewnętrzne, szczególnie w kwestiach polityki pamięci, edukacji, języka i symboliki w przestrzeni publicznej, przebiegały zazwyczaj według linii podziału etnicznego. Elektorat nietotewski przez wiele lat reprezentowała Socjaldemokratyczna Partia „Zgoda” (łot. Sociāldemokrātiskā partija „Saskaņa”, SDPS). Ugrupowanie to (do 2014 r. działające jako „Centrum Zgody”) od 2011 r. do jesieni 2022 r. zajmowało pierwsze miejsce w każdych wyborach parlamentarnych, lecz nigdy nie było w stanie wejść w skład rządu².

² W 2010 r. „Zgoda” uzyskała drugie miejsce i 26,61% głosów, a już w kolejnych przyspieszonych wyborach w 2011 r. – pierwsze i 28,62%. Wygrała też w 2014 r. (23,15% poparcia) oraz cztery lata później (19,92%). W ostatnich wyborach w 2022 r. z wynikiem 4,86% nie przekroczyła progę. Więcej zob. B. Chmielewski, *Wybory parlamentarne na Łotwie: zwycięstwo centroprawicy*, OSW, 3.10.2022, osw.waw.pl.

„Zgodę”, określającą się mianem centrolewicowej, a przez większość centroprawicowych partii uważaną za prorosyjską, przez dekadę skutecznie otaczano politycznym kordonem sanitarnym. Jednocześnie silna pozycja np. w samorządach pozwalała jej odgrywać rolę hamulcowego niektórych procesów społeczno-politycznych, na których zależało rządzącym, np. poprzez prowadzenie odrębnej polityki dotyczącej symboliki w przestrzeni publicznej czy organizowanie własnych obchodów rocznic historycznych.

Równolegle na marginesie życia politycznego funkcjonuje inne zdecydowanie prorosyjskie ugrupowanie – od lat znajdujący się poza parlamentem Rosyjski Związek Łotwy (łot. Latvijas Krievu savienība, LKS). Nowym tworem zrzeszającym część skrajnych wyborców rosyjskojęzycznych jest powstała w 2021 r. partia Dla Stabilności! (łot. Stabilitātei!, S!), założona przez rozłamowców ze „Zgody”. Obecnie w zależności od sondaży może ona liczyć nawet na 9% poparcia.

Fale desowietyzacji przed 2022 r.

Od 1991 r., kiedy to Łotwa odzyskała niepodległość, desowietyzacja następowała falami. Największa z nich miała miejsce niewiele później. Usunięto wówczas liczne relikty systemu komunistycznego, uznawanego przez Łotyszy za okupacyjny. Najbardziej zauważalne zmiany dotyczyły pomników i zasad przyznawania obywatelstwa. W latach dziewięćdziesiątych z przestrzeni publicznej zniknęły pomniki Lenina³, żołnierzy radzieckich i łotewskich komunistów. Najstarsze „zabytki” z okresu stalinizmu burzono z powodu zagrożenia architektonicznego⁴. Kolejne radykalne kroki zatrzymała umowa z Federacją Rosyjską (FR) z 1994 r.⁵ Priorytetem Rygi było bowiem w tym czasie niezaognianie stosunków z Kremlem i wyprowadzenie wojsk rosyjskich z kraju jesienią 1994 r., w sytuacji gdy jej główny cel stanowiło szybkie zintegrowanie się z UE i NATO. Moskwa podejmowała liczne próby wpływania na politykę mniejszościową Łotwy za pomocą kampanii informacyjnych, kierowanych także do Zachodu⁶.

Pewną stabilizację osiągnięto poprzez uchwalenie w 1994 r. ustawy o obywatelstwie, która po późniejszych zmianach liberalizujących wciąż reguluje życie społeczne

» **Okazało się, że najpoważniejszej przeszkody na drodze do pełnej desowietyzacji nie stanowiła presja ze strony Rosji, lecz pośpiech i brak szerszych konsultacji społecznych.**

państwa. Na jej mocy paszporty przyznano tylko potomkom ludzi, którzy posiadali je 17 czerwca 1940 r. (czyli dzień przed rozpoczęciem sowieckiej okupacji). Korzystając z dodatkowych ustaw, stworzono też kategorię nieobywatela. W odpowiedzi na to posunięcie Kreml przeprowadził w kolejnych latach akcję paszportyzacyjną, w wyniku której obywatelstwo FR zdecydowały się uzyskać liczne osoby o tym statusie. Nie da się jednoznacznie określić, ilu mieszkańców Łotwy przyjęło je w ciągu ostatnich ok. 20 lat. Dane tamtejszego urzędu statystycznego oraz Biura ds. Obywatelstwa i Migracji wskazują tylko, że w 2022 r. rosyjski dokument przyjęty ramach akcji paszportyzacyjnej posiadało ok. 25 tys. spośród 40 tys. żyjących w kraju obywateli FR.

³ W latach dziewięćdziesiątych w całym kraju zlikwidowano ok. 60 pomników Lenina. Ogólna liczba usuniętych w tamtym czasie upamiętnień związanych z okresem sowieckim nie jest znana.

⁴ Taki los spotkał pierwszy na Łotwie pomnik wyzwolicieli w Kiesi (łot. Cēsis). Zaprojektowany pod koniec lat czterdziestych przez łotewskiego rzeźbiarza Kārlisa Jansonsa monument z parku Maija był na początku ostatniej dekady ubiegłego wieku w opłakanym stanie. Lokalne władze jeszcze w 1990 r. zdecydowały o nieodnawianiu go. Pozostałości po nim istniały do 2003 r., gdy postanowiono o ich usunięciu. W latach dziewięćdziesiątych pomniki podobne do tego z Kiesi okradano z elementów, które dało się sprzedać lub recyklingować.

⁵ Kwestię ochrony sowieckich symboli pamięci na Łotwie reguluje artykuł 13 łotewsko-rosyjskiej umowy międzypaństwowej „O ochronie socjalnej emerytów wojskowych zamieszkałych na terytorium Republiki Łotewskiej i członków ich rodzin” z 1994 r. Ochronę wzmocniła kolejna umowa (z 2007 r.), obowiązująca do dziś. Dotyczy ona miejsc pochówku i pomników na cmentarzach; *Saeima decides to legally allow Soviet monument demolition*, Eng.LSM.lv, 12.05.2022.

⁶ Skutkowały one m.in. presją wywieraną przez państwa i instytucje europejskie, która miała doprowadzić do liberalizacji łotewskiego podejścia do mniejszości. Do nacisków – m.in. ze strony Francji, Luksemburga czy UE – dochodziło szczególnie przed akcesją Łotwy do Unii. Zob. M. Jankowiak, *Integracja czy dezintegracja państwa? Polityka niepodległej Łotwy wobec mniejszości narodowych (nieobywateli)* [w:] *Rozpad ZSRR i jego konsekwencje dla Europy i świata. Kontekst międzynarodowy*, pod red. J. Dieca, Kraków 2011, s. 428, za: academia.edu.

W pierwszej połowie lat dziewięćdziesiątych lettonizowano również inne najważniejsze obszary działania państwa – m.in. wprowadzono własną walutę (łat) i uczyniono z łotewskiego jedyny język państwowy. Za przełomowy krok należy jednak uznać przywrócenie w 1993 r. znowelizowanej konstytucji z okresu międzywojennego, co pozwoliło odtworzyć ciągłość z przedwojenną republiką łotewską⁷. Nieusunięte w ostatniej dekadzie XX wieku pomniki sowieckie, ale także nierozliczenie zbrodni komunistycznych czy rola języka i historii rosyjskiej stanowiły przez lata przedmiot niekończących się i nierozwiązywalnych sporów wewnętrznych (i – w mniejszym stopniu – międzynarodowych).

„Pomnikopad” – desowietyzacyjny epilog

Najnowsza fala desowietyzacji nastąpiła po 24 lutego 2022 r. Rosyjską agresję na Ukrainę jednoznacznie potępiły wtedy wszystkie łotewskie siły polityczne i społeczne, w tym Socjaldemokratyczna Partia „Zgoda”, a rządząca centroprawica zdecydowała się zażegnać wieloletnie tarcia społeczne za pomocą diametralnych zmian w obrębie przestrzeni publicznej i edukacji oraz szeregu ustaw dotyczących obywatelstwa.

Znaczną część decyzji, zwłaszcza tych o charakterze prawnoustrojowym, podjęto pod wpływem logiki kampanijnej przed wyborami parlamentarnymi, które odbyły się 1 października 2022 r. W praktyce oznaczało to, że niektóre ustawy odznaczały się maksymalizmem i radykalizmem, co m.in. uniemożliwiało ich skuteczną implementację. Okazało się, że najpoważniejszą przeszkodą na drodze do pełnej desowietyzacji nie stanowiła wcześniejsza presja ze strony Rosji, lecz pośpiech, brak szerszych konsultacji społecznych i nieuwzględnienie opinii środowisk prawników, historyków czy socjologów na temat planowanych reform i sposobów ich wdrożenia.

Za jednoznaczny sukces Rygi można uznać rozwiązanie problemu polityki pamięci – inwazja FR na Ukrainę i zbrodnie wojenne ostatecznie zlikwidowały margines tolerancji dla obchodów niektórych rocznic oraz pielęgnowania odnoszącej się do czasów sowieckich pamięci rosyjskojęzycznej części społeczeństwa.

Symboliczna stała się decyzja władz centralnych i samorządowych z maja 2022 r. o zburzeniu zlokalizowanego w stołecznym Parku Zwycięstwa monumentu, nazywanego potocznie pomnikiem zwycięstwa lub okupomnikiem⁸. Bezpośrednią przyczyną decyzji o ekspresowej rozbiórce było nielegalne zgromadzenie pod obeliskiem (manifestanci jak co roku zamierzali upamiętnić sowiecki dzień zwycięstwa w II wojnie światowej, czego wiosną 2022 r. zakazano). Przeprowadzony we wrześniu 2022 r. demontaż nie wywołał silnego oporu społecznego czy politycznego. Niewielkie akcje protestu zorganizował jedynie skrajny pozaparlamentarny Rosyjski Związek Łotwy. Nie doszło również do zasadniczej (poza pogrozkami⁹) reakcji Kremla, której Ryga i łotewskie media obawiały się najmocniej. Brak stanowczego sprzeciwu rosyjskojęzycznych mieszkańców oraz mało znacząca odpowiedź Rosji sugerowały, że następne decyzje władz nie staną się zarzewiem poważnego konfliktu. Rozbiórce poddano jeszcze ponad sto pomników na terenie całej Łotwy, a rządzący podjęli kolejne, szerszej zakrojone działania – dotyczące Cerkwi Prawosławnej, praw rezydentów czy zasad odbierania obywatelstwa.

⁷ Niepodległe państwo łotewskie zostało proklamowane 18 listopada 1918 r. i funkcjonowało do 1940 r., gdy zlikwidował je ZSRR.

⁸ Łot. *okupeklis*, właściwa nazwa to „Pomnik żołnierzy Armii Radzieckiej – wyzwolicieli radzieckiej Łotwy i Rygi z rąk okupantów niemiecko-faszystowskich”. Więcej zob. B. Chmielewski *et al.*, *Łotewskie batalie o pomniki*, „Komentarze OSW”, nr 458, 24.06.2022, osw.waw.pl.

⁹ Polegały głównie na zapowiedziach niesprecyzowanych kroków odwetowych (np. „należy Łotwę doprowadzić do sądku”). Czołowe postacie rosyjskiej administracji – jak rzeczniczka MSZ FR Maria Zacharowa – pisały zaś w mediach społecznościowych posty zawierające obraźliwe słowa pod adresem łotewskich parlamentarzystów. M. Шустрова, „Латвию надо вразумить”. Чем Россия ответит на снос памятника Освободителям Риги, Газета.ru, 12.05.2022, gazeta.ru.

Sprint legislacyjny

W 2022 r. koalicja pod przewodnictwem partii Nowa Jedność (łot. Jaunā Vienotība, JV) skoncentrowała się na opracowywaniu ustaw mających na celu doprowadzenie do rozstrzygającego zerwania z sowiecką przeszłością i zrzucenia resztek społecznych więzi z Rosją. W kwietniu 2022 r. parlament przyjął zmiany w prawie o obywatelstwie pozwalające na odebranie go osobom otwarcie wspierającym reżim w Moskwie. W ciągu kilku tygodni poprzedzających wybory do sejmu (1 października 2022 r.) przeprowadzono liczne reformy. Doszło m.in. do jednostronnego odłączenia się krajowego prawosławia od Patriarchatu Moskiewskiego poprzez nowelizację ustawy „O Łotewskiej Cerkwi Prawosławnej” (zob. niżej). Następnie we wrześniu 2022 r. wdrożono przyspieszoną reformę edukacji i zmiany w prawie imigracyjnym. W tym samym czasie parlament przegłosował nowelę prawa imigracyjnego, zgodnie z którą ok. 25 tys. spośród 40 tys. obywateli FR będących rezydentami Łotwy zobowiązano do ponownej legalizacji pobytu oraz zdania egzaminu z podstawowej znajomości języka państwowego (poziom A2).

Oficjalnie wymienionym posunięciem przyświecał wyraźny cel – zerwanie związków z Rosją w niektórych sferach życia i umocnienie łotewskości w społeczeństwie. W praktyce jednak sprint legislacyjny tuż przed wyborami służył nie tylko przyjęciu stabilnych i efektywnych reform zmieniających łotewskie realia, lecz także zwiększeniu poparcia dla Nowej Jedności.

” Bez względu na stan faktyczny w kwestii deportacji części obywateli FR można spodziewać się działań odwetowych Kremla w sferze propagandowej.

Akty prawne z 2022 r., które można zbiorczo nazwać dekolonizacyjnymi, państwo łotewskie wdraża z trudem. Zmiany w ustawie „O Łotewskiej Cerkwi Prawosławnej”, przekształcającej lokalną Cerkiew prawosławną – dysponującą dotąd autonomią w ramach Patriarchatu Moskiewskiego Rosyjskiej Cerkwi Prawosławnej – w podmiot całkowicie niezależny, okazały się częściowo martwe. Według założeń ustawodawcy łotewska Cerkiew miała się stać autokefaliczna¹⁰ bez konieczności przeprowadzenia skomplikowanego procesu kanonicznego związanego z uzyskaniem tego statusu od Moskwy lub patriarchy Konstantynopola – „pierwszego pośród równych”. Jesienią 2022 r. miejscowy sobór prawosławny dostosował swój statut do wymagań prawa i zwrócił się do Moskwy o nadanie Łotewskiej Cerkwi Prawosławnej autokefalii. Patriarchat Moskiewski, któremu podlegała Cerkiew, nie uznał ani decyzji łotewskich władz świeckich, ani wniosku oficjeli religijnych. W rezultacie owa lokalna Cerkiew znalazła się w stanie niedookreślonym z perspektywy prawnej i teologicznej – z jednej strony spełniła oczekiwania elity rządzącej, jedynie dostosowując swój wewnętrzny statut, ale z drugiej nie otrzymała rzeczywistej autokefalii¹¹. Ani państwo, ani Cerkiew nie prowadzą przy tym jawnych starań na rzecz uznania statusu przez Ekumeniczny Patriarchat Konstantynopolitański.

Wadliwe okazało się również nowe prawo dotyczące obywatelstwa. Zgodnie z aktualnymi zasadami łotewski paszport wolno odebrać osobie wspierającej materialnie, propagandowo i finansowo zbrodnie wojenne na Ukrainie. Jednocześnie na mocy obowiązującej w kraju Konwencji o ograniczeniu bezpaństwowości z 1961 r. człowiek taki musi posiadać obywatelstwo innego państwa. Na tej podstawie naturalizowany w 2016 r. rosyjski oligarcha Piotr Awen (łot. Pjotrs Avens), podlegający reżimowi sankcji personalnych UE i mieszkający na Łotwie, nie może zostać pozbawiony obywatelstwa. Jego przypadek skłonił rząd do rozpoczęcia jesienią 2023 r. prac nad kolejnymi zmianami zaostrzającymi

¹⁰ Status Cerkwi prawosławnej oznaczający, że jej zwierzchnik nie odpowiada przed innym hierarchą o wyższej randze.

¹¹ Metropolia ryska wyświęca własnych biskupów bez konsultacji z Rosją i akceptacji z jej strony, lecz nadal formalnie (kanonicznie) podlega tamtejszej Cerkwi prawosławnej.

ustawę. Koalicja pod przywództwem Nowej Jedności chce, żeby naturalizowanym Łotyszom, takim jak Awen, można było przywrócić status prawny nieobywatela¹².

Trudna lettonizacja

Zreformowane jesienią 2022 r. prawo imigracyjne, nakładające na obywateli FR będących rezydentami Łotwy obowiązek ponownego ubiegania się o legalizację pobytu, w ciągu następnych miesięcy kilkakrotnie nowelizowano. Jak już wspomniano, na mocy pierwotnych zmian ok. 25 tys. mieszkających w kraju Rosjan musiało zdać egzamin z języka łotewskiego. Dotychczas ok. 1 tys. z nich nadal nie zgłosiło chęci przedłużenia pobytu na tych zasadach.

Zanim doprowadzono do obecnego stanu prawnego, dwa razy – wiosną i jesienią 2023 r. – procedowano „poprawki do poprawek”. Oba pakiety wydłużały końcowy termin składania wniosków, a w tym drugim zawarto też zapis, że prawo do legalnego pobytu na następne dwa lata otrzymają wszyscy, którzy formalnie zadeklarowali wolę zdawania egzaminu językowego. Zgodność regulacji z łotewską ustawą zasadniczą bada Sąd Konstytucyjny. Ma on wydać orzeczenie w pierwszym kwartale 2024 r.

Grupa ok. 1 tys. rezydentów, którzy nie dostosowali się do wymogów omawianego aktu prawnego, musiała się liczyć z deportacją.

Te miały zostać przeprowadzone

po 30 listopada 2023 r., gdy minął ostateczny i nieprzekraczalny termin aplikowania o pobyt na nowych zasadach¹³. Osoby, o których mowa, otrzymały pisemne wezwania do opuszczenia kraju, jednak dokument ten nie jest jednoznaczny z rozpoczęciem procedury deportacyjnej¹⁴. Oświadczenia Straży Granicznej i Biura ds. Obywatelstwa i Migracji wskazują, że w przyszłości każda sytuacja dotycząca wydalenia ma być rozpatrywana indywidualnie (a więc nigdy nie nastąpi ono automatycznie). Poza tym mechanizm ten chcą blokować prawnicy związani ze „Zgodą”. Zamierzają oni składać do sądów wnioski zaskarżające decyzje o deportacji, odsuwać w czasie jej realizację lub ją uniemożliwiać¹⁵. Koniec końców zaplanowane na grudzień 2023 r. wydalenia nie doszły do skutku. W styczniu br. urzędnicy biura migracyjnego podkreślali, że procedurę trudno przeprowadzić. W ten sposób przyznali, że wbrew wcześniejszym zapowiedziom deportacje nie nastąpią również w tym roku. Zarazem – jak wspomniano – postanowienia aktu może formalnie unieważnić Sąd Konstytucyjny, który rozpatruje ich zgodność z ustawą zasadniczą.

” Rosyjska inwazja na Ukrainę rozpoczęła nowy rozdział w polityce państwa łotewskiego wobec mniejszości rosyjskojęzycznej stanowiącej około jednej trzeciej populacji.

Ukoronowaniem ofensywy ustawodawczej z jesieni 2022 r. była unifikacja edukacji w języku łotewskim, której wdrażanie rozpoczęto wraz z rokiem szkolnym 2023/2024. Roczники zaczynające naukę będą kształcić się już tylko w języku państwowym – funkcjonujący dotychczas system bilingwalny zostanie zlikwidowany z początkiem roku szkolnego 2025/2026. Równoległe przeprowadzono reformę nauczania języków obcych. Jej cel to ograniczenie możliwości nauki rosyjskiego jako drugiego języka obcego i wprowadzenie w jego miejsce dowolnego języka UE. Obostrzenia dotyczące nauki rosyjskiego jako drugiego języka obcego mają wejść w życie wraz w roku szkolnym 2025/2026.

¹² *Citizenship revocation for naturalized 'traitors' considered*, Eng.LSM.lv, 3.10.2023.

¹³ *Russian Federation citizens can still apply for a residence permit until 30 November*, Biuro ds. Obywatelstwa i Migracji, 16.11.2023, pmlp.gov.lv.

¹⁴ *Imigrācijas likuma prasību dēļ 3255 Krievijas pilsoņiem var nākties pamest Latviju*, TVNET, 5.10.2023, tvnet.lv.

¹⁵ *Ministrs neizslēdz tiesvedības par iespējamiem lēmumiem saistībā ar Latvijas pamešanu Imigrācijas likuma prasību dēļ*, TVNET, 18.10.2023, tvnet.lv.

Zamierzenia te muszą się zmierzyć z licznymi przeciwnościami. Największym z nich będzie trwający kryzys sektora edukacji związany z brakiem nauczycieli, ich niskimi zarobkami i reorganizacją sieci szkół poza Rygą, co de facto oznacza zamykanie małych placówek prowincjonalnych. Dotychczasowe bolączki jeszcze pogłębią kolejne – brak pedagogów o kompetencjach językowych pozwalających na prowadzenie zajęć po łotewsku i w językach obcych oraz odejście z zawodu wielu nauczycieli rosyjskojęzycznych. Część z tych wyzwań uda się rozwiązać tylko w stolicy, a kryzys szczególnie dotknie szkoły oddalone od dużych miast.

Podsumowanie: inercja zamiast rewolucji

Działania desowietyzacyjne podjęte przez państwo łotewskie od 2022 r. napotykają liczne trudności. Wynika to z opieszałego wdrażania przyjętych ustaw, m.in. tych dotyczących obywatelstwa czy imigracji, lub ich merytorycznych mankamentów. Zdarza się, że wprowadzone zmiany są martwe lub bardzo trudne do zrealizowania. W pełni przeprowadzić uda się prawdopodobnie jedynie przeobrażenia przestrzeni publicznej i reformy edukacji. Usunięcie pomników to decyzja nieodwracalna, podobnie jak ujednoczenie systemu nauczania, choć ostateczny skutek przekształceń w szkolnictwie da się ocenić dopiero za kilka lat.

Ogólny bilans obserwowanych zmian przedstawia się raczej negatywnie. Wbrew pierwotnym założeniom rządzących nie przyniosą one zapewne osiągnięcia deklarowanego celu – przyspieszenia integracji społecznej. Wręcz przeciwnie, niektóre reformy mogą pogłębiać już istniejące rozłamy wśród mieszkańców Łotwy i powodują radykalizację postaw. Już obecnie w narracji Łotyszy wobec ich rosyjskojęzycznych sąsiadów zaczynają przeważać poglądy do tej pory charakterystyczne dla miejscowych narodowców (zob. Aneks). Wśród rosyjskojęzycznych mieszkańców wprowadzane reformy wywołują głównie niepokój, lecz nie stały się przyczyną szerokich akcji protestacyjnych, a niezadowoleni z aktualnego kursu państwa pozostają pasywni. W dłuższej perspektywie jednym z przejawów niezadowolenia tej części społeczeństwa będzie jednak zmiana preferencji wyborczych w elektoracie mniejszościowym w kierunku radykalizacji. Koncyliacyjne podejście reprezentowane przez Socjaldemokratyczną Partię „Zgoda” nie będzie już miało społecznego poparcia, wzrośnie zaś ono dla ruchów reprezentujących elektorat radykalny i nastawiony prorosyjsko.

Omawiane zmiany prawne nie umykają uwadze władz Rosji. Tamtejsza propaganda skupia się przede wszystkim na kwestii ewentualnej deportacji części obywateli FR zamieszkujących Łotwę. Pomimo że dotychczas nie przeprowadzono żadnej procedury tego typu będącej wynikiem zmian w ustawie imigracyjnej, to Moskwa stara się wyolbrzymić ten problem¹⁶. Bez względu na stan faktyczny należy się spodziewać działań odwetowych Kremla w sferze propagandowej, np. kolejnej kampanii skierowanej przeciwko państwom bałtyckim.

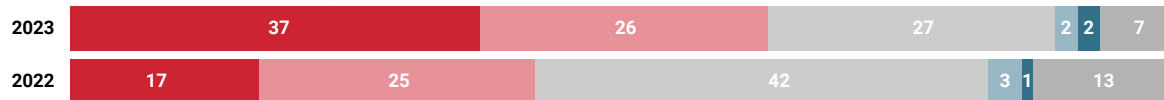
¹⁶ Odnotowywane przez Rosję pojedyncze deportacje obywateli FR z Łotwy odbywają się na mocy decyzji MSW i są podyktowane kwestiami bezpieczeństwa.

ANEKS

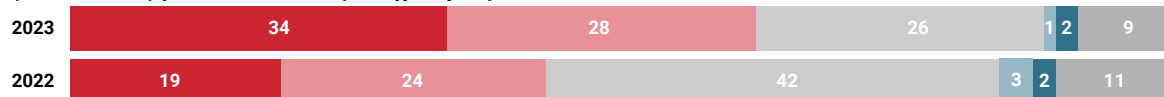
Czy stosunek Łotysz do rosyjskojęzycznej ludności Łotwy zmienił się od czasu rosyjskiej inwazji na Ukrainę?

■ znacznie się pogorszył ■ nieco się pogorszył ■ nie zmienił się ■ nieznacznie się poprawił ■ znacznie się poprawił ■ trudno powiedzieć

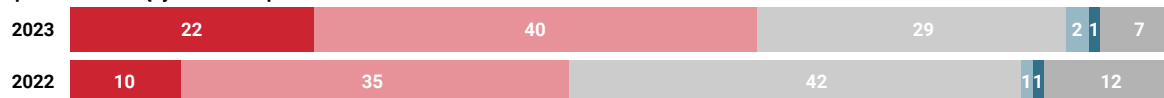
respondenci mówiący w rodzinie po rosyjsku

respondenci mówiący w rodzinie zarówno po rosyjsku, jak i po łotewsku

respondenci mówiący w rodzinie po łotewsku

Źródło: R. Krumm, K. Šukevičs, T. Zariņš, *Under Pressure. An Analysis of the Russian-Speaking Minority in Latvia*, Friedrich-Ebert-Stiftung, Ryga, lipiec 2023, library.fes.de.